

1918 M. VASARIO 16-OSIOS AKTO KONSTITUCINĖ SAMPRATA

Vaidotas A. Vaičaitis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: vaidotas.vaicaitis@tf.vu.lt

Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros docentė
socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75

Straipsnio¹ naujumas ir originalumas tas, kad jame pateikiama nauja teisinė (konstitucinė) 1918 m. Vasario 16-osios Nepriklausomybės akto analizė, siekiant taip dekonstruoti šio akto nuostatas, kad būtų galima išskirti esminius konstitucinius jo principus. Autorius straipsnyje skiria tris šio akto nuostatas (klauzules): steigiamąją, tarptautinės teisės ir demokratijos bei atskleidžia šių nuostatų (klauzulijų) turinį. Straipsnyje taip pat pažymimas šio akto tam tikras virš(supra)konstitucinis pobūdis bei atskleidžiamas 1918 m. Vasario 16-osios Akto nuostatų istorinis santykis su 1917 m. Vilniaus konferencijos nutarimais bei su jo tam tikra priklausomybe nuo Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucijos, kuri galutinai legitimavo ir įgyvendino Nepriklausomybės akto nuostatas.

Originality of this paper rests in the way the author interprets the content of Lithuanian independence act of February 16, 1918. Firstly, certain super-constitutional value is to be attributed to the Act as corestone of all modern Lithuanian legal system. Secondly, the author tries to grasp certain constitutional principles (clauses) in the text of the Act as having influence on the entire constitutional order of modern Lithuanian legal system. These constitutional values (clauses) according to the author are as follows: constituent independence clause, international law clause and democracy clause. Certain hermeneutics of the Act is also shown as relying on decisions of 1917 Vilnius conference and reaching the May 15, 1920 resolution of Lithuanian Constituent Assembly (Steigiamasis Seimas).

Įvadas

Simboliška, kad būtent 1990 m. Kovo 11 d. Nepriklausomybės aktas, kuris yra Antrosios Lietuvos Respublikos pamatinis steigiamasis aktas, leido „naujomis akimis“ pažvelgti į savo pirmtaką – 1918 m. Vasario 16-osios Aktą kaip „Lietuvos valstybės konstitucinį pamatą“. Artėjantis Vasario 16-osios Akto šimtmečio jubiliejus skatina kiek giliau pažvelgti į šio akto archetipinius terminus, turinčius valstybingumo ir konstitucingumo reikšmę. Tai yra teisės aktas, žymintis tam tikrą teisinį ir valstybinį virsmą ir kuriantis visiškai naują teisinę ir valstybinę tikrovę, užkoduotą jame vartojamuose simboliniuose terminuose. Straipsnyje 1918 m. Vasario 16-osios Aktas nagrinėjamas trimis pjūviais, kuriuos galima įžvelgti jo turinyje, t. y. per jo *steigiamąją, tarptautinės teisės ir demokratijos* nuostatas

¹ Tyrimą „Lietuvos konstitucingumo istorija“ finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-8-72) pagal Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programą.

(klauzules)². Kartu reikia paminėti, kad 1918 m. Vasario 16-osios dokumentas kaip Nepriklausomybės aktas Vidurio Rytų Europoje yra išskirtinis ir unikalus dokumentas, nes gretimos Lenkijos ir Latvijos valstybės neturi analogiško nepriklausomybės akto, o 1918 metų lapkričio 11 dienos Lenkijoje ir lapkričio 18 dienos Latvijoje minėjimai yra labiau susiję su *de facto* valdžios perėmimu ir *Vyriausybės suformavimu* nei su kokiu nors formaliu teisės aktu.

Pagrindinis straipsnio tikslas – atskleisti Vasario 16-osios Akto reikšmę Lietuvos teisei sistemai ir atkurti pagrindines prasmines jo nuostatas. Šiam tikslui pasiekti naudojamosi istoriniu, lingvistiniu, lyginamuoju ir analitiniu tyrimo metodais. Straipsnis sudarytas iš trijų dalių, kurių pirmoji skirta Vasario 16-osios Akto lingvistinei terminų analizei ir jo nuostatų istorinei hermeneutikai atskleisti, o paskutinės dvi – atspindi tris pagrindines šio akto nuostatas (klauzules): steigiamąją, tarptautinės teisės ir demokratijos. Pagrindinis šio straipsnio tyrimo objektas yra paties 1918 m. Vasario 16-osios Akto nuostatos. Straipsnyje remiamasi tiek istoriniais šaltiniais, tiek moksline istorikų ir teisininkų literatūra, jis baigiamas tam tikromis originaliomis įžvalgomis.

1. Vasario 16-osios Akto tekstas ir jo nuostatų analizė bei hermeneutika

1918 m. Vasario 16-osios Aktas, kaip jau minėta, yra archetipinis teisės aktas modernios lietuvių tautos valstybingumo ir konstitucingumo sąmonėje. Šiam aktui mistiškumo suteikia ir tai, kad iki šiol nėra rasta jo originalo, tačiau yra išlikę Aktą publikavę Lietuvos Tarybos oficiozo „Lietuvos Aidas“ numeriai³. Šis aktas – tai ne šiaip vienas iš svarbiausių teisės aktų, bet modernios Lietuvos teisinės sistemos pamatas. Kaip egzilyje rašė Konstantinas Račkauskas, šis aktas „nustatė esmines konstitucines gaires visam Lietuvos (pirmosios) nepriklausomybės laikotarpiui“, o „vasario 16-osios Aktą nutylėjus, Lietuvos konstitucinės teisės vaizdas būtų nepilnas ir neaiškus“, nes „visi Lietuvos seimai yra suvaržyti vasario 16 d. Akto pareiškimo, kad atstatoma nepriklausoma Lietuvos valstybė; visi seimų nutarimai, pažeidžiantieji Lietuvos valstybės nepriklausomumą, yra negaliojantys ir niekiniai“. Maža to, pasak autoriaus, „net ir pati lietuvių tauta negali atsižadėti [Akte konstatuotos] nepriklausomybės“, nes „Aktas yra virškonstitucinis dokumentas, kuriam jokia konstitucija ar įstatymas negali prieštarauti“⁴.

Vasario 16-osios Akto svarba yra ir ta, kad jis padėjo ir lietuviškos teisinės (konstitucinės) terminijos pamatus. Tokie teisės terminai, kaip antai „tautos atstovybė“, „tautų apsisprendimo teisė“, „valstybė“, „sostinė“ (vietoj „sostapilė“) „nepriklausoma (valstybė)“ (vietoj „neprigulma“ ar „liuosa“) ⁵, „steigiamasis seimas“⁶, „nutarimas“⁷, pagaliau „teisė“ ir kiti – negrįžtamai įėjo į mūsų teisinę sąmonę ir kasdienę vartoseną. Galiausiai dėl jo viešo paskelbimo „Lietuvos Aide“ jį galima laikyti ir apskritai

² Analogiškas analitinis pjūvis jau darytas autoriaus straipsnyje: VAIČAITIS, Vaidotas A. 1949 m. vasario 16-osios Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio tarybos deklaracija (LLKST) ir jos reikšmė Lietuvos Respublikos teisei sistemai. Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 228–242.

³ Pagal visuotinai pripažįstamą taisyklę, tam, kad teisės aktas įsigaliotų, jis turi būti publikuotas specialiam leidinyje. Nors vokiečių cenzūra specialių „Lietuvos Aido“ numerį su Nepriklausomybės deklaracija uždraudė, bet keletas jo egzempliorių buvo išplatinta slapta ir net pateko į užsienį. Žr.: *Lietuvos Aidas*. Vilnius, antradienis, 1918 m. vasario mėn. 19 d. No. 22 (70). II metai.

⁴ RAČKAUSKAS, K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York, 1967, p. 11–15.

⁵ Beje, istorinėje literatūroje teigiama, kad nepriklausomybės terminą vietoj anksčiau vartoto „neprigulmybė“ ar „liuositybė“ 1917 m. Lietuvių Vilniaus konferencijos politinei rezoliucijai (kuris vėliau perėjo ir į 1918 m. Vasario 16-osios akto tekstą) pasiūlė Akto signataras Jokūbas Šernas. Žr., pvz., Tomo Šerno pasisakymą straipsnyje ŠERNAS, T. Krikščionybė tūkstantmečio vėjuose. Iš *100 Liuteronų balsas*. 2010 m. kovas–balandis, p. 13.

⁶ 1791 m. gegužės 3-iosios Konstitucijos lietuviškame vertime rašoma „Seymas“. Vertimo tekstą žr.: TUMELIS, Juozas. Gegužės Trečiosios Konstitucijos ir Ketverių Metų Seimo nutarimų lietuviškas vertimas. *Lietuvos istorijos metraštis*, 1977, p. 90–95. Publikacijos: *Prowa pastanawita treczno Dieno Moios, 1791 Miatu*, p. 95–105.

⁷ Gegužės 3-osios Konstitucijos lietuviškame vertime vartojamas terminas „pastanawims“.

pirmuoju modernios Lietuvos teisinės sistemos teisės aktu⁸, kuriame šiuolaikine lietuvių rašyba buvo užrašyti ne tik minėti, bet ir „Lietuvos“ bei „Vilniaus“ terminai⁹. Reikia pasakyti, kad greičiausiai dėl savo glaustumo ir istorinės politinės reikšmės šis aktas daugiausiai buvo vertinamas iš istorijos ir politinių mokslų perspektyvos¹⁰, tačiau nepelnytai mažai sulaukė teisininkų dėmesio¹¹. Tačiau turbūt nėra kito teisės akto, kuris mūsų sąmonėje taip esmingai sietųsi ne tik su modernios Lietuvos valstybingumu, bet ir su konstitucingumu. Todėl labai svarbu į jį pažvelgti ne tik iš istorijos ar politikos, bet ir iš (visų pirma konstitucinės) teisės mokslo perspektyvos. Galima teigti, kad tai teisės aktas, kuris išlaikė laiko išbandymą ir nei savo turiniu, nei forma neparado aktualumo ir reikšmės dabartinei moderniai Lietuvos teisei sistemai. Pirmosios Lietuvos Respublikos laiku vasario 16-oji tapo data, sutelkianti ir jungianti etninę lietuvių tautą ir formuojanti Lietuvos modernią teisinę tautą bei pilietinę visuomenę. Neatsitiktinai Pirmosios Lietuvos Respublikos metu visuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose atsirado gatvės su vasario 16-osios pavadiniu. Šio akto slaptas minėjimas sovietinės okupacijos metu leido suvokti tuometės teisinės sistemos neteisėtumą ir iš dalies sakralizavo patį Aktą. Neatsitiktinai būtent nuoroda į šį aktą legitimavo tiek 1949 m. Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio tarybos deklaraciją, tiek 1990 metų Kovo 11-osios Aktą. Šie aktai savo legitimumą ir teisėtumą kildino būtent iš 1918 m. Vasario 16-osios Akto kaip tam tikro modernios Lietuvos teisinės sistemos kertinio akmens ir atskaitos taško.

Šiame straipsnyje skiriami trys Vasario 16-osios Akto analizės pjūviai: steigiamasis, tarptautinis ir demokratinis. Visos trys Akto klauzulės: steigiamoji, tarptautinės teisės ir demokratijos (ypač paskutinė iš jų) leidžia priskirti šį aktą ne tik steigiamiesiems, bet ir konstituciniams ar net virš(*supra*) konstituciniams Lietuvos teisės šaltiniams. Prieš pradendant nagrinėti Akto turinį ir jame vartojamus terminus, reikėtų pacituoti gana glaustą, bet labai kondensuotą šio akto tekstą:

„Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis: į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybes šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintą tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo mėn. 18–23 d. 1917 m., skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pagrindais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas steigiamasis seimas, demokratinio būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Lietuvos Taryba, pripažindama apie tai <...> vyriausybei, prašo pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę.“¹²

Prieš pradendant nagrinėti Akto steigiamojo pobūdžio nuostatas (klauzules), galima tik paminėti, kad jo tekstinis turinys perimtas iš 1917 m. Vilniaus konferencijos politinės rezoliucijos (ypač pirmosios jos dalies)¹³, įpareigojančios siekti nepriklausomos demokratinės valstybės ir ateityje sušaukti

⁸ Plg., pvz., kontroversiškai vertinamas Tarybos 1917 m. gruodžio 11 d. aktas ar Tarybos Prezidiumo 1918 m. birželio 14 d. nutarimas dėl karaliaus kvietimo (*pacta conventa*) viešai publikuoti nebuvo.

⁹ 1791 m. gegužės 3-iosios Konstitucijos lietuviškame vertime rašoma „Lietuva“ (*Lietuwos*).

¹⁰ Žr., pvz., *Vasario 16-oji Lietuvos valstybės atkūrimo diena*: straipsnių rinkinys. Sudarė E. Manelis, R. Samavičius. Vilnius: Žaltvykslė, 2007.

¹¹ Iš teisininkų, kažkiek nagrinėjusių Vasario 16-osios Akto turinį, visų pirma galima išskirti šiuos: RÖMERIS, Mykolas. *Lietuvos konstitucinė teisė I*. Kaunas: VDU Teisų fakulteto leidinys, 1937, p. 36–38; RAČKAUSKAS, K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais* <...>, p. 11–18; MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 35–44; MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Mažoji konstituanta. Lietuvos Taryba, atkuriant valstybingumą*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 99–109.

¹² Žr.: *Lietuvos Aidas*, 1918 m. vasario 19 d., nr. 22 (70).

¹³ „Lietuvių konferencija, remdamos Lietuvos reikalais ir vadovaudamosi visuotiniu lietuvių siekimu, nutarė:

I. Liuosam Lietuvos plėtojimos reikalinga yra sudaryti iš jos nepriklausoma demokratiškai sutvarkyta valstybė etnografinėmis ribomis su būtina reikalingomis ekonominiam gyvenimui korektyvomis. Lietuvos tautinėms mažumoms turi

Steigiamąjį Seimą. Taip pat svarbu pažymėti, kad galutinai Nepriklausomybės aktas legitimuotas kito steigiamojo akto – Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucija, kuri (po ankstesnio Lietuvos Tarybos polinkio į monarchiją) pirmąkart Lietuvos istorijoje nustatė Lietuvos valstybės *respublikinę valdymo formą*. Kitais žodžiais tariant, Steigiamojo Seimo išrinkimu 1920 metais buvo įgyvendintas Vasario 16-osios Akte suformuluotas pagrindinis uždavinys Lietuvos Tarybai, kuri po Steigiamojo Seimo išrinkimo nustojo funkcionuoti¹⁴. Vertinant visų trijų šių aktų santykį, matyti tai, kad į teisinį tekstą (ir teisę apskritai) negalima žiūrėti kaip į kažkokius abstrakčius deskriptyvius teiginius, o reikia žiūrėti kaip į tam tikrą santykį, dialogą, t. y. atsakymus į istoriniame kontekste iškilusius klausimus¹⁵. Todėl Vasario 16-osios Akto hermeneutiką būtų galima schemizuoti taip: 1917 m. Vilniaus konferencijos nutarimai ↔ 1918 m. Vasario 16-osios Aktas ↔ Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucija. Taigi, kaip matoma iš šios schemos, Vasario 16-osios Aktas yra šių trijų aktų epicentre¹⁶. Jis yra ir pirminis teisės aktas, padėjęs teisinį pagrindą tiek Steigiamojo Seimo rinkimams, tiek po jų priimtai 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucijai, nes Vilniaus konferencijos nutarimai (kaip ir kiti Lietuvos Tarybos sprendimai, priimti iki 1918 m. vasario 16 d.) yra labiau politinio pobūdžio aktai. Tačiau nors 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir buvo reikalingas Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucijos, kuri jį politiškai legitimavimui ir galutinai nustatė valstybės valdymo formą, tačiau lygiai taip ir pati rezoliucija negalėjo atsirasti be 1918 m. Vasario 16-osios Akto, kurio pagrindu buvo atkurta Lietuvos valstybė. Kitais žodžiais tariant, jei dėl kokių nors priežasčių po Vasario 16-osios Akto nebūtų buvusi sudaryta Lietuvos Vyriausybė ir nebūtų išrinktas Steigiamasis Seimas, kuris minėta rezoliucija nebūtų patvirtinęs Nepriklausomybės akto, tai pastarasis taip ir būtų likęs „šauksmas tyruose“, kaip kad atsitiko su atitinkamais Baltarusijos ar Ukrainos dokumentais. Vis dėlto Steigiamojo Seimo, kaip demokratiškai išrinkto steigiamojo susirinkimo, rezoliucijos reikšmė yra ne tik atkurtos valstybės „proklamavimas“, bet ir Vasario 16-osios Akto mandato įgyvendinimas, t. y. – „Lietuvos valstybės pamatų“ ar tiksliau – valstybės valdymo formos nustatymas.

2. Vasario 16-osios Akto *steigiamojo lygmens nuostatos (klauzulė)*

Taigi *steigiamasis* kurio nors teisės akto pobūdis visų pirma pasireiškia tuo, kad jis steigia kažką naujo, ko iki to laiko nebuvo. Visų pirma tai taikytina nepriklausomybės deklaracijoms ir konstitucijoms, tačiau iš dalies steigiamąjį pobūdį turi net kiekvienas naujai išleistas ordinarinis įstatymas, kuris, nors ir

būti patikrintos tinkamos jų kultūros reikalams sąlygos. Galutinai nustatyti nepriklausomos Lietuvos pamatams ir jos santykiams su kaimyninėmis valstybėmis turi būti sušauktas Steigiamasis Lietuvos Seimas Vilniuje, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas“. Žr., pvz.: *Lietuvos valstybės tarybos protokolai 1917–1918*. Parengė A. Eidintas ir R. Lopata. Vilnius, 1991, p. 76.

¹⁴ Ši rezoliucija buvo pirmasis Steigiamojo Seimo priimtas teisės aktas. Čia įdomu pažymėti, kad Rezoliucija buvo priimta vienbalsiai, t. y. už ją balsavo visi išrinkti Steigiamojo Seimo nariai, neišskiriant nė trijų lenkų tautybės atstovų (skirtingai nei – 1990 m. kovo 11 aktą, už kurį balsuojant penki lenkų tautybės deputatai susilaikė). *Steigiamojo Seimo darbai*. 1920 m. gegužės 15 d. Pirmasis posėdis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/home/w5_vie-wer/statiniai/seimu_istorija/w5_show-p_r=1666&p_d=2817&p_k=1.html>.

¹⁵ Plačiau apie hermeneutinę teisės sampratą žr.: VAIČAITIS, Vaidotas A. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 12; 27–34.

¹⁶ Taip pat svarbu paminėti, kad, analizuojant tekstinę Vasario 16-osios Akto formulotę, matyti, jog ji analogiška kontroversiškai vertinamo 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo pirmajai daliai (išskyrus *demokratinę* klauzulę ir nuorodą į ateityje turėsiantį įvykti Steigiamąjį Seimą): „I. Lietuvos krašto taryba, krašto ir užsienio lietuvių pripažinta vienintele įgaliota lietuvių tautos atstovybe, remdamasi pripažinta tautų apsisprendimo teise ir 1917 rugsėjo 18–23 vykusios lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu, skelbia nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą su sostine Vilniuje ir jos atskyrimą nuo visų valstybinių ryšių, kurie kada nors yra buvę su kitomis tautomis“. Žr., pvz.: *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918*; dokumentų rinkinys. Sud. E. Gimžauskas. Vilnius, 2004, p. 254. Tiesa, kaip minėta, demokratinė klauzulė ir nuoroda į Steigiamojo Seimo sušaukimą yra perimta iš 1917 m. Vilniaus konferencijos nutarimo teksto. Taip pat įdomu paminėti, kad vietoj 1917 m. gruodžio 11 d. akto žodžio „atkūrimas“ čia vartojamas atstatymo terminas (beje, būtent pastarasis „atstatymo“ terminas buvo perimtas tiek 1949 m. deklaracijoje, tiek 1990 m. Nepriklausomybės akte).

remiasi Konstitucija, tačiau, detalizuodamas konkrečią konstitucinę normą ar principą, kartu kuria tam tikras iki tol neegzistavusias žmonių elgesio, teisinio proceso ar atsakomybės taisykles. Aišku, ordinariinių įstatymų steigiamasis pobūdis reiškiasi kur kas silpniau nei konstitucinio ar virš(*supra*)konstitucinio lygmens teisės aktuose, ypač tuose, kuriais yra įsteigiama valstybės valdžia ar sukuriama / atkuriami valstybė, nes pastaruosiuose pasireiškia suvereni steigiamoji galia (pranc. *pouvoir constituant*), kuri vėliau valdžios iniciatyvą perduoda įsteigtajai valdžiai (pranc. *pouvoir constitué*). Čia galima vaizdžiai konstatuoti, kad Nepriklausomybės aktu Lietuvos valstybė išskyla iš užmaršties ir tarsi atgimsta iš naujo. Tačiau čia gali kilti klausimas, kas turi įgaliojimus ištarti šiuos steigiamojo pobūdžio žodžius?

Atsakant į šį klausimą, išskyla *suvereno* ir *suvereniteto* klausimas. Steigiamosios valdžios teorija (pranc. *pouvoir constituant*) numato, kad suverenitetas yra pirminė (neišvestinė) aukščiausiaji ir nedaloma valdžia (galia), iš kurios yra išvedama konkrečiu metu veikianti valstybės valdžia¹⁷. K. Račkauskas, perfrazuodamas Mykolą Römerį, teigia, kad tautos suverenitetas yra hipotetinė fikcija, „sugalvota demokratinės valdžios kilmei iš kolektyvo išvesti“¹⁸. Kitais žodžiais tariant, žmogaus mąstymas iš dalies yra hierarchinis, todėl mums reikia surasti tam tikrą „aukščiausiąjį valdžios turėtoją“, kurio subjektas gali kisti kiekvienu laikmečiu. Pasak M. Römerio, dar antikos laikais suverenitetas buvo priskiriamas Romos imperatoriui, o paskui prancūzų legistų atrasta popiežiaus Inocento III dekreto formule „*rex Franciae superiorem in temporabilibus minime recognoscit*“ – buvo priskirtas ir Prancūzijos karaliui¹⁹. Jau XVIII amžiuje visuomenei sekularizuojantis, vis mažiau tapo populiari valdžios suvereniteta kildinti iš dieviškos monarcho sampratos, todėl pradėta ieškoti kitos viešosios valdžios legitimumo teorijos, o tam puikiai tiko Naujųjų amžių mąstytojų atsigręžimas į graikų polio demokratiją ir Romos respublikinę tradiciją. Šiam tikslui ypač padėjo XVIII amžiaus prancūzų mąstytojų Voltairo, Rousseau ir Montesquieu idėjos ir jas iš dalies įgyvendinanti Prancūzijos revoliucija bei JAV Nepriklausomybės deklaracija. XIX amžiaus romantizmas dar labiau sustiprino Europos tautinį atgimimą, todėl susidarė puikios sąlygos nacionalinei (etninei) tautai pritaikyti graikų polio demokratijos rūbą. Kaip parodė XIX–XX amžiaus Europos istorija, šis rūbas etninei tautai puikiai tiko.

Pasižiūrėjus į Vasario 16-osios Akto turinį matyti, kad Lietuvos Taryba kalba „*lietuvių tautos*“ vardu, iš jos kildina savo galias ir būtent jai pripažįsta suvereno statusą. Visų pirma čia verta atsižvelgti į tai, kad Akte kalbama apie nacionalinę tautą etnine (*natio*) reikšme, t. y. Lietuvos valstybės atkūrimas siejamas ne su Lietuvos valstybine pilietine (*populus*) tauta, nes dar nebuvo pačios Lietuvos valstybės, nei su LDK bajoriškosios luominės tautos samprata, kuri XX amžiaus pradžioje taip pat egzistavo ir konkuravo su etnine (*natio*) tautos samprata. Tiek 1917 m. Vilniaus konferencijos dalyviai, tiek jos išrinkti Lietuvos Tarybos nariai buvo lietuviškai kalbantys etninės Lietuvos gyventojai, kurie²⁰ XX amžiaus pradžioje Lietuvos valstybės atsikūrimą siejo su etninės tautos samprata (panašiai kaip ir kitos to laikmečio Vidurio ir Rytų Europos tautos)²¹. Pagal šią teoriją, tik vėliau, sudarius Lietuvos Vyriausybę, o ypač – per demokratinius Steigiamojo Seimo rinkimus, *lietuvių tauta*, kaip pirminės steigiamosios galios turėtoja, jau išvestinį teisinį suvereniteta patikėjo pilietinei *Lietuvos* tautai, t. y. visiems Lietuvos gyventojams, nepaisant jų luomo ir etninės priklausomybės. M. Römerio žodžiais tariant, etninė lietuvių tauta, priimdama Lietuvos valstybės atkūrimo aktą, nesitarė su kitomis Lietuvos teritorijoje

¹⁷ Plačiau apie „pluralistinę“ suvereniteto sampratą žr.: VAIČAITIS, Vaidotas A. Suvereniteto samprata ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis*: patirtis ir iššūkiai: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2012, p. 106–114.

¹⁸ RAČKAUSKAS, K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais* <...>, p. 27.

¹⁹ RÖMERIS, Mykolas. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė. II dalis. Konstitucinės institucijos. I tomas. Suverenitetas*. Kaunas: VDU Teisių fakulteto leidinys, 1939, p. 91.

²⁰ Skirtingai nuo istorinės Lietuvos (LDK) teritorijoje gyvenančių lenkiškai kalbančių ir su LDK bajoriškosios istorinės lietuvių tautos tradicija save siejančių bajorų, kurie save lenkiškai vadino tiesiog *Litwin'ais* arba savo tautinę tapatybę išreiškė lotyniškais terminais: *gente Lithuanae, natione Polonae*.

²¹ Čia įdomu paminėti, kad iš 20-ties signatarų tik keturi buvo bajoriškos kilmės (Mykolas Biržiška, Donatas Malinauskas, Jonas Smilgevičius ir Stanislovas Narutavičius), jų gimtoji kalba buvo lenkų, nors mokėjo ir lietuvių kalbą.

gyvenančiomis tautomis²², tačiau vėliau – formuojant Lietuvos vyriausybę ir renkant Lietuvos Steigiamąjį Seimą jau buvo atsiklausta visų Lietuvos gyventojų – pilietinės tautos. Taigi, apibendrinant Vasario 16-osios Akte užfiksuotą suvereniteto sampratą, galima teigti, kad lietuvių (etninė) tauta čia pasirodo kaip *pirminis steigiamasis suverenas* (M. Romerio terminai – *istorinis tęstinis suverenas*), o vėliau susiformavusi Lietuvos (pilietinė) tauta jau yra *išvestinė suvereniteto reiškėja*.

Minėta, kad vienas iš svarbiausių 1918 m. Vasario 16-osios Akto bruožų yra jo *steigiamasis pobūdis*, kuris visų pirma pasireiškia žodžiais: „*Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė, <...> skelbia atstatanti nepriklausomą <...> Lietuvos valstybę <...>*“. Dar labiau „išgryninant“ Akto steigiamuosius simbolius, galima išskirti šiuos pagrindinius terminus, kuriuose labiausiai atsispindi steigiamasis pobūdis: 1) „skelbia“ (*skelbimas*); 2) „atstatanti“ (*atstatymas*); 3) „nepriklausomą“ (*nepriklausomybė*); 4) *Lietuvos valstybė*. Kartu pabrėžtina, kad šie terminai esmingai susiję ir gali būti suprantami tik juos skaitant visus kartu. Visų pirma, čia įdomu pažymėti, kad steigiamasis pobūdis teisės aktuose reiškiasi rašytiniais žodžiais ženklais, kurie viešai paskelbiami. Užrašytas ir paskelbtas žodis čia vaidina ne tik simbolinį vaidmenį, nes jo viešas ištarimas, užrašymas ir paskelbimas kitiems realiai (o ne tik simboliškai) keičia tikrovę. Maža to, nėra kitos priemonės steigti naują (taip pat teisinę) tikrovę, o tik viešai paskelbtu žodžiu. Kiekvienas steigiamojo pobūdžio aktas yra ir *įvykis*, todėl čia galima kalbėti apie fenomenologinį steigiamųjų dokumentų performatyvumą, jų neužtenka formaliai priimti, bet būtina ir įgyvendinti. Teisės teorija šalia formalaus procedūrinio teisės akto galiojimo (ar jį priimant, buvo laikytasis reikalingų procedūrų) išskiria ir socialinį (kiek plačiai žmonės jo laikosi) ir aksiologinį (moralinį) teisės akto vertinimą, tačiau netgi ir toks naujai priimtas teisės aktas, kurio didesnė visuomenės dalis dar nesilaiko, vis tiek yra *įvykis* ir pradeda tam tikrą naujos tikrovės, kurios anksčiau nebuvo, kūrimo procesą²³. Taigi ir 1918 m. Vasario 16 d. Aktas pirmiausia buvo pasiūlytas (išsakytas) tam tikrų Tarybos narių, vėliau diskutuotas, užrašytas ir paskelbtas, o dar vėliau – įgyvendintas tam tikrais asmenų veiksmais. Iš pirmo žvilgsnio atrodo neįtikėtina, kad vienoje nieko neišsiskiriančioje Vilniaus senamiesčio vietoje²⁴ susirinkę dvidešimt vyrų, perskaitę iš anksto paruoštą tekstą ir jam vienbalsiai pritarę bei paskelbę apie tai kitiems, gali kaip nors pakeisti tikrovę. Tačiau su tikėjimu ištartas žodis tikrai turi galią keisti (visų pirma teisinę tikrovę). Aišku, norint, kad „žodis taptų kūnu“, reikia jį (šiuo atveju – šio Akto nuostatas) įgyvendinti. Jei tai būtų šiaip sau ištarti žodžiai, tiek Akto signatarams, tiek besiformuojančiai Lietuvos visuomenei, netikint, kad jie gali būti įgyvendinti, tai iš tikrųjų būtų likęs tik „oro virpinimas“ ir nieko daugiau. Čia svarbu paminėti, kad bendrinės lietuvių kalbos terminas „skelbti“²⁵, pavartotas Vasario 16-osios Akte, negrįžtamai įėjo į Lietuvos teisinę terminiją ne tik „anonsavimo“ ar „deklaravimo“, bet, visų pirma „*promulgavimo*“ reikšme, t. y. pagal dabartinę teisinę terminiją Lietuvos valstybės vadovas *skelbia* visuomenei priimtus įstatymus ir Konstituciją²⁶. Beje, šis terminas tradiciškai vartojamas tiek 1949 m. LLKST Deklaracijoje, tiek ir 1990 m. Nepriklausomybės Akte.

²² RÖMERIS, Mykolas. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. Kaunas, 1937.

²³ Tiesa, reikia pripažinti, kad ne visi net ir steigiamojo pobūdžio aktai vėliau tampa „kūnu“, nes tai priklauso ne tik nuo asmenų tikėjimo juo ir įdėtų pastangų jį įgyvendinant, bet kartais ir nuo kitų įvairių išorės veiksnių.

²⁴ Vadinamuosiuose Štaliu namuose Vilniaus senamiestyje (dabar Pilies g. 26).

²⁵ Pirminė žodžio „skelbti“ reikšmė – *viešai pranešti*. Žr.: *Didysis lietuvių kalbos žodynas*. Lietuvių kalbos institutas. 2008.

²⁶ Pvz., dabartinė 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo *paskelbta* 1992 m. lapkričio 6 d. 12 val. Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko Vytauto Landsbergio šiais žodžiais: „<...> Dabar, remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 154 straipsniu, *skelbiu* Lietuvos Respublikos Konstituciją ir Įstatymą „Dėl LR Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kurie buvo priimti referendume 1992 m. spalio 25 d. ir įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 dieną.“ Žr.: *Seimo archyvas*, F2, Ap. 4, B. 1816, p. 171. Įdomu ir tai, kad dabartinės Konstitucijos preambulėje teigiama, jog šią Konstituciją *skelbia* pati lietuvių tauta. 1992 m. Konstitucija numato, kad *skelbiami* ne tik įstatymai ir Konstitucijos pataisos, bet ir rinkimai bei referendumai, taip pat – mobilizacija (demobilizacija) ir nepaprastoji padėtis.

Antrasis pagrindinis Vasario 16-osios Akto terminas, kuriame atsispindi steigiamasis pobūdis, yra *atstatymas*, kuris turi būti analizuojamas kartu su kitais šio akto terminais „nepriklausomybė“ ir „Lietuvos valstybė“. Čia visų pirma reikia pabrėžti, kad veiksmazodis „statyti“ apeliuoja į tam tikro reiškinio (ar daikto) *kūrimo* procesą ir reikšmiškai susijęs su *darbu* ir *pastangomis*, o priešdėlis „at“ (plg. lot. „re“) reiškia, kad šio darbo ir pastangų rezultatas neturi būti visiškai naujas, o tęstinis kažko, kas egzistavo anksčiau. Vadinasi, Akto signatarai norėjo parodyti modernios Lietuvos valstybės ryšį su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste (ir Mindaugo Lietuvos karalyste). Vis dėlto reikia pripažinti tam tikrą šio termino dviprasmybę, nes, viena vertus, „atstatyti“ (pvz., Valdovų rūmus Vilniuje) reiškia visiškai naują daiktą ar reiškinį, kuris buvo sugriautas ar sunaikintas, tačiau, kita vertus, tai reiškia, kad būtina ieškoti *tęstinumo* su anksčiau egzistavusiu, todėl „atstatyti“ dažniausiai yra sunkiau nei visiškai naujai „pa-statyti“ ar „per-statyti“. Taigi, šis dvilypis *at-statymo* judesys, stengiantis naujai, šiuolaikiškai perskaityti ar suvokti tai, kas buvo anksčiau, yra vienas iš universaliausių filosofinių mąstymo paradigmu²⁷. Kaip parodė istorija, šis užsiangažavimas Lietuvos valstybės *atstatymo* darbams pasireiškė tiek intelektualinėmis pastangomis formuojant valstybės aparatą, kuriant ir leidžiant teisės aktus, tiek savanorių kovose su bolševikais ir bermontininkais. O modernios Lietuvos valstybės tęstinumas ir ryšys su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste pasireiškė atkurtais valstybiniais simboliais, pvz., valstybės herbu ir siekiu Lietuvos valstybės sostinę įvardyti senąją LDK sostinę – Vilniaus miestą²⁸. Pabrėžtina, kad Akte kalbama būtent apie *Lietuvos valstybės* atstatymą (atkūrimą), o tai ir suteikia šiam *atstatymui* steigiamąjį pobūdį. Beje, terminas „atstatyti“, laikantis valstybinio tęstinumo tradicijos, vėliau buvo perimtas tiek 1949 metų Deklaracijos, tiek 1990 metų Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto.

Trečiasis paminėtinas Akto steigiamasis terminas yra *nepriklausomybė*. Kitais žodžiais tariant, steigiamasis Akto aspektas pasireiškia ir (Lietuvos valstybės) nepriklausomybės įtvirtinimu, kuris pats gali būti laikomas savarankišku konstituciniu (ar virš(*supra*)konstituciniu) principu ar konstitucine vertybe²⁹. Tekste pavartotą lietuvišką *ne-priklausomumo* terminą būtų galima palyginti su anglišku „*in-dependence*“ terminu, pavartotu 1776 m. JAV nepriklausomybės deklaracijoje³⁰. Šis terminas yra „*pri-klausomumo*“ (nuo ko nors arba kam nors) antonimas, nes šiuo terminu (neigimu) pabrėžiamas galutinis atsiribojimas nuo ankstesnės svetimos galios. Šio „nepriklausomumo“ termino svorį dar labiau padidina kiti Akto žodžiai, analogiškai minėti JAV nepriklausomybės deklaracijai: „<...> ir *ta valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis*.“ Taigi *ne-priklausomybės* terminas Akte aiškinamas *at-(si)skyrimo* terminu. Nėra kitos priemonės save (iš naujo) įsisteigti kaip priešpriešinti save su *kitu*, taip parodant savo absoliutų *levinišką* skirtingumą ir *kitoniškumą*³¹. Šiuo atveju *ne-priklausomumo*, kaip neigimo ir atsiribojimo, terminas yra visiškai skirtingas nuo *at-statymo*, apeliuojančio į kūrybiškumą ir atsigręžimą atgal, termino. Vis dėlto kiekviena valstybė tarptautinės teisės požiūriu privalo būti (visų pirma politiškai) *ne-priklausoma* (nuo kitos valstybės), an-

²⁷ Ką reiškia vien nuolatinis hebrajų kultūros judesys *atstatyti* sugriautą Šventyklą.

²⁸ Vilnius, kaip Lietuvos valstybės sostinė, minimas, pvz., 1588 m. Trečiojo Lietuvos Statuto III skyriaus 32, 36, 38 ir 49 bei IV skyriaus 31 straipsniuose. Žr. J. Lappo. *1588 metų Lietuvos Statutas. II tomas. Tekstas*. Kaunas, 1938.

²⁹ Lietuvos valstybės nepriklausomybė, kaip nekeičiama konstitucinė vertybė, yra įvardyta Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime. *Valstybės žinios*, 2014, nr. 2014-00478.

³⁰ „<...> Mes, Jungtinių Amerikos Valstijų atstovai <...> iškilmingai *skelbiame* (angl. *declare*), jog šios Susivienijusios Kolonijos yra ir turi būti laisvos ir *nepriklausomos* valstybės (angl. *Free and independent States*); kad jos išlaisvinamos nuo bet kokių sąjungų su Britanijos Karūna ir kad visi politiniai ryšiai tarp jų ir Didžiosios Britanijos yra ir turi būti visiškai nutraukti <...>“ (vertimas autoriaus). Deklaracijos originalų tekstą žr., pvz.: BOYD, Julian P. The Declaration of Independence: The Mystery of the Lost Original. *Pennsylvania Magazine of History and Bibliography*, Vol. 100. Issue 4. 1976.

³¹ Pasak iš Kauno kilusio, bet vėliau Prancūzijoje gyvenusio ir prancūziškai rašiusio žymaus filosofo Emmanuelio Levino, „*Tu yra absoliučiai kitas nei Aš*“. Žr.: LEVINAS, E. *Apie Dievą ateinantį į mąstymą*. Vilnius: Aidai, 2001, p. 298–299.

traip – tai yra ne suvereni valstybė, o koks nors kitas paravalstybinis junginys. Tačiau valstybei atkurti šio atsiribojimo judesio nepakanka, jis dar turi būti papildytas minėtu į tradicijas atgręžtu kūrybiniu *at-statymo* judesiu.

Pagaliau ketvirtasis steigiamasis Akto terminas yra „*Lietuvos valstybė*“. Pažymėtina, kad Akte varojamas *bendrinis* terminas „Lietuvos valstybė“, kuris steigiamajame teisės akte tokia forma gramatine lietuvių kalba pavartotas pirmą kartą istorijoje. Tai reiškia, kad, nors valstybė šiuo aktu yra „at-kuriamą“ (o ne sukuriama), tačiau, kita vertus, čia atsiskleidžia ir jos naujumas, nes tokiu pavadinimu ji niekada neegzistavo. Būtent iš *valstybės* at-kūrimo (o ne viešosios valdžios įsteigimo) labiausiai matomas steigiamasis Akto pobūdis. Tuo pasižymi 1918 m. Vasario 16-osios Akto išskirtinumas, vertinant jį lyginamuoju požiūriu. Įdomu, kad artimiausios Lietuvos kaimynės – Lenkija ir Latvija neturi analogiško steigiamojo akto, kuriuo būtų atkurta ar sukurta jų valstybė. Lenkijoje nepriklausomybės data siejama ne su koku nors formaliu teisės aktu, o su įvykiu, t. y. su 1918 m. lapkričio 11 d., kai Juzefas Pilsudskis perėmė iš Pirmojo pasaulinio karo metais Vokietijos įsteigtos trijų asmenų Regentų tarybos karinę (o po keleto dienų ir civilinę) valdžią. Latvijoje nepriklausomybės dienos minėjimas siejamas su 1918 m. lapkričio 18 d., kai Rygoje susirinkusi Latvijos tautos taryba Karliui Ulmaniui pavedė suformuoti pirmąją Vyriausybę. 1917 m. gruodžio 6 d. Suomijos Nepriklausomybės aktu yra įsteigiama ne valstybė, o aukščiausioji valdžia³² (galbūt taip yra todėl, kad Suomija Rusijos imperijos sudėtyje jau turėjo tam tikrą autonomiją (tačiau autonomija Rusijos sudėtyje – tai jokiū būdu ne tas pats, kas nepriklausoma valstybė). Estijos 1918 m. vasario 21 d. Nepriklausomybės deklaracija (*Manifesto*), panašiai kaip ir Lietuvoje, Estijos nacionalinė taryba paskelbė „Estiją jos istorinėse ir etnografinėse teritorinėse ribose nepriklausoma demokratine respublika“³³. Čia matoma analogija su Vasario 16-osios Akto, išskyrus tą faktą, kad pastarajame yra iš karto nurodoma respublikinė Estijos valstybės forma. Panašus nepriklausomos valstybės proklamavimas buvo įvykdytas 1918 m. sausio 22 d. Ukrainos centrinės rados (tarybos) ir 1918 m. kovo 21 d. Visos Baltarusijos liaudies kongreso deklaracijoje, kurioje skelbiama, kad „nuo šiol Baltarusijos liaudies respublika yra skelbiama laisva ir nepriklausoma valstybe“³⁴, tačiau šios valstybės taip ir nesukūrė iki pat 1991 metų.

Toliau analizuojant Akto tekstą, būtina atkreipti dėmesį į patį šio dokumento priėmimo *subjektą* – Lietuvos Tarybą, kuri skelbiasi esanti „*vienintele lietuvių tautos atstovybe*“. Čia svarbu pažymėti, kad kritiniu be(at)sikuriančios valstybės „išimtinės padėties“ metu spontaniškai reiškiasi tautos suvereni galia ar „diktatūra“, nes kitos galios ar valdžios paprasčiausiai nėra³⁵. Tuo metu toje pačioje teritorijoje paprastai konkuruoja kelios grupės, pretenduojančios į legitimią valdžią. Panašiai buvo ir Lietuvos teritorijoje, besibaigiant Pirmajam pasauliniam karui. Vis dėlto, retrospektyviai vertinant tuometę padėtį, galima konstatuoti, kad būtent Lietuvos Taryba Lietuvos teritorijoje išreiškė tikrąjį, o ne tariamą lietuvių tautos suverenitetą, todėl tik ji galėjo teisėtai save vadinti „*vienintele lietuvių tautos atstovybe*“. Lietuvos Taryba – tai šiame akte taip pat minimos Vilniaus konferencijos (kuri vyko 1917 m. rugsėjo 18–23 dienomis) išrinkta 20-ties lietuvių tautos atstovybė. Po Vilniaus konferencijos vokiečiai oficialiai leido jai vadintis Lietuvos krašto taryba (vok. *Litauischer Landesrat*) – pagal tuometę Vokietijos administracinio suskirstymo terminiją, taip apeliuojant į Vokietijos Imperijos federacijos subjekto atstovybės pavadinimą ir taip tarsi suteikiant jai tik patariamojo balso teisę. Tačiau Taryba visada save laikė vienintele lietuvių tautos atstovybe ir nepripažino Vokietijos noro „įsprausti“ ją į savo adminis-

³² Žr., pvz.: *Constitutional law of the EU member states* (red. L. Besselink, P. Bovend'Eert). 2014.

³³ Ten pat.

³⁴ Žr., pvz.: Virtual Guide to Belarus. Belarus Politics interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.belarusguide.com/as/law_pol/law_pol.html>.

³⁵ Šiame straipsnyje nėra plačiau plėtojama Karlo Schmitto „išimtinės padėties“ teorija, bet paskutinę jos interpretaciją galima rasti: AGAMBEN, Giorgio. *Stato di eccezione*. Bollati Boringhieri, 2003; anglišką vertimas: AGAMBEN, Giorgio. *The State of Exception*. Chicago: University of Chicago Press, 2005, p. 41.

tracinio aparato rėmus, todėl 1918 m. Vasario 16-osios Akte ji pirmąkart viešai pasivadina „Lietuvos taryba“. Beje, Vilniaus konferenciją parengė ir sukviėtė organizacinis komitetas (16 žmonių) – po 3–5 iš 33 etninių lietuvių žemių apskričių vokiečių sukurtoje Lietuvos karinėje apygardoje. Kviečiant atstovus buvo stengiamasi atsižvelgti į tai, kad jie atstovautų visiems luomams, srovėms ir partijoms. Konferencijoje dalyvavo išimtinai etniniai lietuviai arba save laikantys lietuviais (daugiau kaip 200 dalyvių), jai pirmininkavo Jonas Basanavičius, o pagrindinis Tarybos uždavinys buvo atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir ateityje sušaukti Steigiamąjį Seimą. Nors šis organas atstovavo visų pirma etninei lietuvių tautai, tačiau jos siekis buvo atliepti visų Lietuvos gyventojų lūkesčius, neatsižvelgiant į jų tautybę.

Tačiau čia visų pirma būtina atkreipti dėmesį į tam tikrą teisinį šio akto priėmimo *subjekto* – Lietuvos Tarybos paradoksą, nes, viena vertus, Vasario 16-osios Akto priėmimo metu (po minėtos Vilniaus konferencijos) ši institucija jau egzistavo apie penkis mėnesius (bent jau kaip Lietuvos krašto taryba), tačiau, kita vertus, Lietuvos teisinės sistemos požiūriu – šiuo aktu ji pati save ir „įsteigė“. Bet šis iš pirmo žvilgsnio kontroversinis „miunchauzeno“ efektas yra būdingas visiems steigiamojo pobūdžio aktams ir jų priėmimo subjektams. Kaip pavyzdį galima nurodyti kad ir 1776 m. liepos 4 d. JAV Nepriklausomybės deklaraciją, kurią priėmė Jungtinių Amerikos Valstijų antrasis kontinentinis kongresas³⁶. Šis kongresas buvo išrinktas dar 1775 metais, kai Jungtinės Valstijos tarptautinės teisės požiūriu dar buvo Britanijos kolonijos, o Nepriklausomybės deklaracija yra laikoma pirmuoju JAV teisės aktu, nors formaliai Jungtinės Amerikos Valstijos kaip atskira suvereni federacinė valstybė buvo sukurta tik po gero dešimtmečio, t. y. priėmus 1787 m. JAV Konstituciją (ir dar po metų ją ratifikavus devynioms valstijoms), kuri galutinai ir legitimavo Nepriklausomybės deklaraciją. Panašiai galima vertinti, pvz., ir minėtą Estijos nacionalinę tarybą, kuri, nors sudaryta anksčiau, bet tik priėmusi 1918 m. vasario 21 d. Nepriklausomybės deklaraciją save „įsteigė“ jau kaip Estijos Respublikos nacionalinę tarybą. Taigi Lietuvos Tarybos paskelbtas Nepriklausomybės aktas, filosofiniais terminais tariant, parodo steigiamojo pobūdžio teisės akto *transcendentinį retrospektyvumą*, nes patį steigiamąjį aktą paprastai vertiname vėliau, jau iš ateities perspektyvos, žvelgiant atgal, nors jo priėmimo metu nebuvo jokios pozityvios teisės, kuria remiantis buvo galima jį priimti. Taigi čia matyti ir šio akto tam tikras *performatyvus neteisėtumas*, nes, norint priimti steigiamąjį aktą, paprastai reikia pažeisti tuo metu galiojančią pozityviąją teisę. Kartu čia fiksuojame minėtą paradoksalų „vištos ir kiaušinio pirmumo“ hermeneutinį ratą, nes, viena, Lietuvos taryba priima Nepriklausomybės aktą, o kita, būtent Nepriklausomybės aktas įsteigia (bent jau teisiniu požiūriu) pačią Lietuvos tarybą.

3. Vasario 16-osios Akto *tarptautinio lygmens ir demokratijos nuostatos (klauzulės)*

Visų pirma galima kalbėti apie tai, ko Vasario 16-osios Akte nėra. Jame nėra įžangos ar preambulės, kokią galima rasti, pvz., 1776 m. JAV Nepriklausomybės deklaracijoje, tačiau šiame akte, panašiai kaip ir JAV deklaracijoje, yra nuoroda į „pripažintąją tautų apsisprendimo teisę“³⁷. Ši nuoroda į tautų apsisprendimo teisę buvo žaibiška reakcija į po 1917 m. spalio perversmo Rusijos bolševikų vyriausy-

³⁶ Originalus angliškas tekstas: „<...> We, therefore, the Representatives of the united States of America, in General Congress, Assembled, appealing to the Supreme Judge of the world for the rectitude of our intentions, do, in the Name, and by Authority of the good People of these Colonies, solemnly publish and declare, That these United Colonies are, and of Right ought to be Free and Independent States; that they are Absolved from all Allegiance to the British Crown, and that all political connection between them and the State of Great Britain, is and ought to be totally dissolved; and that as Free and Independent States, they have full Power to levy War, conclude Peace, contract Alliances, establish Commerce, and to do all other Acts and Things which Independent States may of right do“. Deklaracijos tekstą žr., pvz., BOYD, Julian P. The Declaration of Independence <...>.

³⁷ Plg. JAV Nepriklausomybės deklaracijoje yra remiamasi tautos teise nuversti valdžią, kuri piktnaudžiauja savo teisėmis.

bės deklaruotą įsipareigojimą buvusioms Rusijos Imperijos tautoms pripažinti šią teisę ir prieš mėnesį (1918 m. sausio 8 d.) JAV Kongrese paskelbtų JAV prezidento T. W. Wilsono „keturiolikos (taikos) punktų“ deklaraciją, kurioje buvo pasisakoma už kolonizuotų tautų suverenių teisių gynimą (5 punktas) bei visų tautų vienodas teises į laisvę ir saugumą, kuriant Europos politinį žemėlapiį pasibaigus Didžiajam karui³⁸. Taigi, nors tuo metu „tautų apsisprendimo teisė“ nebuvo pripažinta jokių tarptautinės teisės aktu, tačiau JAV prezidento T. W. Wilsono kalba, skirta tarptautinei bendruomenei, norint suteikti JAV įsitraukimui Pirmąjį pasaulinį karą tam tikro „teisingo karo“ (kaip pagalba pavergtoms tautoms) statusą, įkvėpė tuometes pavergtąsias tautas siekti politinės nepriklausomybės. Todėl nenuostabu, kad signatarai Nepriklausomybės aktą skelbia remdamiesi „*pripažintąja tautų apsisprendimo teise*“.

Čia būtų galima paklausti, kodėl nepriklausomybės akte apskritai reikalinga tarptautinės teisės nuoroda (klauzulė)? Atsakymas galėtų būti tas, kad steigiamojo pobūdžio aktuose, kurie su(at)kuria naują valstybę, dar nėra nacionalinės teisės normų ar principų, kuriais būtų galima remtis, priimant šį aktą. Atvirkščiai, tokiais aktais paprastai norima sugriauti galiojančią teisinę sistemą kaip neteisingą ir sukurti naują, o tam negalima remtis tos valstybės, iš kurios reguliavimo srities siekiama išsivaduoti, teisės aktais. Tokiu atveju belieka remtis tarptautine teise ir konkrečiai – tam tikrais visuotiniais (bendraisiais) tarptautinės viešosios teisės principais, o tautų apsisprendimo teisę XX amžiaus pradžioje kaip tik ir buvo siekiama laikyti vienu iš tokių principų.

Pažymėtina, kad dokumento autoriai specialiai kreipiasi „į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybes“, konstatuodami atsiskyrimą „nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis“. Svarbu pažymėti, kad po Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 metais didesnioji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijos dalis atiteko Rusijos Imperijai. Po 120 metų, t. y. nuo antrųjų Pirmojo pasaulinio karo metų (nuo 1915 m. iki 1918 m. pabaigos) Lietuvos teritorija buvo okupuota kaizerinės Vokietijos. Todėl įdomu yra tai, kad Lietuvos taryba kreipiasi visų pirma ne į Vokietiją, o į Rusiją ir tik po to – į Vokietiją. Taip yra greičiausiai dėl to, kad tuo metu (nors jau po 1917 m. spalio bolševikų perversmo) formaliai dar egzistavo kai kurios Rusijos institucijos, Voroneže ir kitur veikė evakuotos lietuvių gimnazijos, taip pat į Rusiją buvo evakuota daug kitų lietuvių, ypač dirbusių įvairiose Rusijos įstaigose. Todėl šiuo aktu lietuviai buvo tarsi kviečiami grįžti į savo Tėvynę. Tuo pačiu norėta būsimai Rusijos vyriausybei parodyti, kad nesvarbu, kas laimės šį karą, lietuvių tauta nebeketina savo ateities sieti su šia valstybe. Vokietija, kaip minėta, kreipimesi paminėta todėl, kad šio akto priėmimo metu Lietuvos teritorija buvo okupuota Vokietijos, kuri iš dalies rėmė kai kurias Lietuvos suverenumo aspiracijas, tuo konkuruodama tiek su Rusijos, tiek su besikuriančios Lenkijos valstybės aspiracijomis Lietuvos atžvilgiu. Iš dabartinės perspektyvos žiūrint į šį kreipimąsi galima matyti, jog šis aktas tarsi „išspranašavo“, kad būtent santykiai su šiomis dviem valstybėmis turės didžiausią įtaką Pirmosios Lietuvos Respublikos valstybingumui ir jo praradimui Antrojo pasaulinio karo metu. Čia svarbu paminėti, kad Akte niekaip nepaminėta Lenkija ir būsimosios Lietuvos vyriausybės galimi ryšiai su ja, greičiausiai dėl to, kad Lenkijos vyriausybė formaliai pradėjo funkcionuoti tik 1918 m. lapkričio 11 dieną.

Atskirai šiame kontekste paminėtina tai, kad Vasario 16-osios Akte įvardytas 1917 m. Vilniaus konferencijos vienas iš nutarimų, kuriame Lietuvos valstybės atkūrimas konstatuojamas „su *sostine Vilniuje*“ (beje, ir pats Aktas buvo pasirašytas Vilniaus mieste). Vilnius, kuriame tuo metu gyveno labai mažai etninių lietuvių, kaip būsimosios Lietuvos valstybės sostinė buvo paminėtas greičiausiai dėl to, kad, kaip jau minėta, jis buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinė. Beje, Vilniaus kaip sostinės paminėjimas buvo bene vienintelė nuoroda į LDK paveldą iš naujo beatsikuriančioje Lietuvos

³⁸ Įdomu yra tai, kad šio dokumento 13 punktas yra specialiai skirtas siūlymui po karo sukurti nepriklausomą Lenkijos valstybę su išėjimu į Baltijos jūrą. Žr., pvz.: HANNUM, Hurst. *Autonomy, sovereignty and self-determination. The accommodation of conflicting rights*. University of Pennsylvania Press, 1990, p. 28.

valstybėje. Tuometis lietuvių politinis elitas Lietuvos valstybės negalėjo įsivaizduoti be Vilniaus kaip jos sostinės. Kad ir kaip būtų, Vilniaus kaip Lietuvos sostinės konstitucinis akcentas gali būti įvardytas Lietuvos konstitucinės tradicijos dalimi, atsispindintis tiek visose trijose tarpukario nuolatinėse konstitucijose, tiek ir daugiau kaip po septyniasdešimties metų priimtoje 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kur Vilnius įvardijamas net kaip „ilgaamžė istorinė Lietuvos sostinė“. Beje, ši akto nuostata tarsi „išpranašavo“ įtampą, kuri tarpukariu tvyrojo dėl Vilniaus klausimo su Lenkija. Taip jau nutiko, kad Akte įvardyta nuostata buvo įgyvendinta tik po 72 metų, t. y. ją užbaigė ir įkūnijo 1990 m. Kovo 11-osios Aktas. Čia išryškėja dviejų minėtų teisės aktų ryšio aspektas: nors 1990 m. Kovo 11 d. Nepriklausomybės aktas rėmėsi 1918 m. Vasario 16 d. Aktu ir iš jo kilo, tačiau – paradoksalu, bet būtent Kovo 11-osios Aktu buvo įgyvendinta Vasario 16-osios Akto nuostata dėl Vilniaus kaip Lietuvos valstybės sostinės.

Pagaliau paskutinis šio akto konstitucinis akcentas yra tas, kad jis pateikia nuorodą į „*demokratiniais pagrindais sutvarkytą Lietuvos valstybę*“ ir būtinybę ateityje „*demokratinio būdu*“ išrinkti „steigiamąjį seimą“. Sušaukti steigiamąjį seimą buvo numatyta 1917 m. Vilniaus konferencijos nutarimuose, kur buvo teigiama, „kad Lietuva galėtų laisvai plėtotis, turi būti sukurta nepriklausoma Lietuvos valstybė, demokratiškais principais sutvarkyta <...> Vilniuje sušaukta Konstituanta (seimas) turės nustatyti valstybės pamatus ir santykius su kitomis valstybėmis“. Taigi Vasario 16-osios Akte paminėtas „steigiamasis seimas“, viena vertus, buvo labai vykęs bandymas į modernią lietuvių kalbą išversti prancūzišką „*assemblée constituante*“ (angl. *constituent assembly*), reiškiančią demokratiškai išrinktą visuotinį tautos susirinkimą, skirtą konstitucijai priimti. Tačiau, kita vertus, ši *konstituanta* laikinai (iki Konstitucijos priėmimo) turėjo vykdyti ir ordinarinio parlamento funkcijas, tai nurodo šioje klauzulėje vartojamas „seimo“ kaip istorinio Lietuvos parlamento terminas.

Nuoroda į „demokratiją“ kiek stulbina, nes šio akto signatarai neturėjo jokios demokratijos patirties, išskyrus tuos demokratėjimo daigelius, kurie išaugo Rusijoje po 1905 m. revoliucijos. Tačiau turime suvokti, kad kai kuriose valstybėse į Vakarus nuo Rusijos imperijos bei ypač – Šiaurės Amerikoje jau egzistavo tam tikra demokratijos praktika, todėl tuometis lietuvių politinis elitas siekė ne tik atkurti Lietuvos valstybingumą, bet ir sukurti būtent demokratinę valstybę. Aišku, tam tikrą demokratijos tradiciją buvo galima rasti istorinėje Lietuvos valstybės atmintyje, siekiančioje LDK parlamentarizmą ir kitas konstitucionalizmo užuomazgas. Šiuo požiūriu Vasario 16-osios Aktas gerokai pranoksta savo priėmimo laiką ir susisieja su kitais Lietuvos steigiamaisiais aktais: 1949 m. vasario 16-osios LLKST deklaracija ir 1990 kovo 11 d. aktais, kuriuose taip pat vyrauja demokratinis akcentas³⁹.

Taigi, ką reiškia ši Akto *demokratijos* (t. y. valstybės, „sutvarkytos demokratiniais pagrindais“) klauzulė? Visų pirma tai nuoroda į „demokratinio būdu“ turinčius įvykti *rinkimus* į tautos atstovybę. Pats Aktas įvardija, jog demokratiniai rinkimai reiškia, kad juose turi dalyvauti atkurtos valstybės „*visi gyventojai*“. Šis rinkimų visuotinio principas apėmė visus luomus⁴⁰, o dar konkrečiau šio principo turinys buvo atskleistas 1919 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Tarybos priimtame *Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatyme*⁴¹, kaip apimantis taip pat „visų tikėjimų ir tautų Lietuvos piliečius, vyrus ir moteris, kuriems suėjo 21 metai“. Šiame įstatyme, be rinkimų visuotinio, įvardyti ir kiti demokratinų rinkimų principai: tiesioginių ir lygių (kiekvienas rinkėjas turi vieną balsą) rinkimų principas bei slaptas balsavimas. Aišku, be visuotinės *aktyviosios* rinkimų teisės Akto demokratijos klauzulė reiškė

³⁹ Taip pat su minėta Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucija ir 1922 m. Konstitucija. Labai gaila, bet ši demokratinė vasario 16-osios gija Lietuvoje buvo pertraukta 1926 m. gruodžio perversmo ir vėl valstybiškai realizuota tik 1990 m. kovo 11 dieną.

⁴⁰ Luomų panaikinimas įvardytas 1920 m. Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje (15 §). *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1920-06-12, nr. 37-407.

⁴¹ *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919-12-02, nr. 16.

ir visuotinę *pasyviąją* rinkimų teisę (Įstatymas ją suteikė visiems gyventojams, turintiems 24 metus amžiaus).

Tačiau neabejotina yra tai, kad Akte minima „demokratiniais pagrindais sutvarkyta“ Lietuva reiškė daug daugiau nei tik demokratinius rinkimus. Visų pirma tai reiškė *parlamentarizmą*, kurio užuomazgos atsispindėjo minėtoje Akto nuoroje į „steigiamąjį seimą“ ir kuris, viena, atliepė tam tikras LDK parlamentarizmo (seimo) tradicijas, o kita, – XX amžiaus pradžioje Europoje egzistavusią dar gana glėžną demokratinio parlamentarizmo patirtį kai kuriose valstybėse, pvz., D. Britanijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje ir Skandinavijos valstybėse. Kad ir koks būtų Akte minimos „demokratiniais pagrindais sutvarkytos“ (valstybės) nuostatos turinys, būtent demokratijos klauzulė šį aktą leidžia laikyti vienu iš svarbiausių (jei ne pačiu svarbiausiu) modernios Lietuvos valstybės konstitucionalizmo tradicijos aktu.

Išvados

1. 1918 m. Vasario 16-osios Aktas yra ne tik pirminis steigiamasis Lietuvos valstybės aktas, bet ir gali būti laikomas pirmuoju modernios Lietuvos teisės aktu, *inter alia* padėjusiu ir lietuviškos teisinės terminijos pagrindus. Tačiau šio akto reikšmė tinkamai atsiskleidžia tik pripažįstant jo ištakas 1917 m. Vilniaus konferencijos nutarimuose, o galutinį išsipildymą – 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucijoje. Vasario 16-osios Akto nuostatų turinio analizė leidžia atskleisti tris pagrindines jo konstitucines nuostatas (klauzules): steigiamąją, tarptautinės teisės ir demokratijos.
2. 1918 m. Vasario 16-osios Akto *steigiamoji nuostata (klauzulė)* pasireiškia tuo, kad šiame akte suformuluotomis nuostatomis Lietuvos teritorijoje buvo pradėta kurti nauja teisinė politinė tikrovė, kuri turėjo paneigti tuometį Lietuvos valstybės okupacinį teisinį ir politinį paveldą. Akto signatarai pasirinko ne naujos Lietuvos valstybės sukūrimo, o XVIII amžiaus pabaigoje galutinai prarasto LDK valstybingumo bruožų *atkūrimo (at-statymo)* teisinę konstrukciją. Tokią išvadą galima padaryti ne tik dėl Akto lingvistinės konstrukcijos („*skelbia atstatanti*“), bet ir dėl nuorodos į istorinės Lietuvos valstybės sostinę – Vilnių.
3. *Tarptautinės teisės klauzulė* Akte pasireiškia nuoroda į tarptautinės viešosios teisės principą – tautų apsisprendimo teisę. Tarptautinės teisės principų klauzulė pirminiuose steigiamojo pobūdžio aktuose (pvz., Nepriklausomybės deklaracijose) paprastai yra naudojama, siekiant šiam aktui suteikti tam tikrą teisinį legitimumą – vengiant bet kokių nuorodų į svetimos (okupacinės) valstybės teisinę sistemą ir dėl to esant tam tikrame teisiniame vakuume.
4. 1918 m. Vasario 16-osios Akto *demokratijos klauzulė* pasireiškia jos nuoroda į būsimą „*demokratiniais pagrindais sutvarkytą Lietuvos valstybę*“ ir būtinybę „*demokratiniais būdais*“ išrinkti „steigiamąjį seimą“, kartu apeliuojama ir į parlamentarizmo tradiciją kaip vieną iš demokratijos bruožų. Būtent *demokratijos klauzulė* leidžia šį Nepriklausomybės aktą įtraukti į šiuolaikinės Lietuvos konstitucionalizmo tradicijos šaltinių sąrašą, jį atskleisti galėtų būti atskiro tyrimo uždavinys.

LITERATŪRA

Aktualūs teisės aktai, istoriniai šaltiniai ir jų rinkiniai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2014, nr. 2014-00478.
2. 1588 metų Lietuvos Statutas. Iš LAPPO, Jonas. *1588 metų Lietuvos Statutas. II tomas. Tekstas*. Kaunas, 1938.
3. Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919-12-02, nr. 16.
4. 1920 m. Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1920-06-12, nr. 37-407.
5. *Lietuvos valstybės tarybos protokolai 1917–1918*. Parengė A. Eidintas ir R. Lopata. Vilnius, 1991.
6. *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918*. Dokumentų rinkinys. Sud. E. Gimžauskas. Vilnius, 2004.

Mokslinė literatūra

7. AGAMBEN, Giorgio. *Stato di eccezione*. Bollati Boringhieri, 2003.
8. AGAMBEN, Giorgio. *The State of Exception*. Chicago: University of Chicago Press, 2005.
9. BOYD, Julian P. The Declaration of Independence: The Mystery of the Lost Original. *Pennsylvania Magazine of History and Bibliography*, Vol. 100, Issue 4, 1976.
10. *Constitutional law of the EU member states* (red. L. Besselink, P. Bovend'Eert). 2014.
11. HANNUM, Hurst. *Autonomy, sovereignty and self-determination. The accommodation of conflicting rights*. University of Pennsylvania Press, 1990.
12. LEVINAS, Emanuelis. *Apie Dievą, ateinantį į mūsų sąmonę*. Vilnius: Aidai, 2001.
13. MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*. Vilnius: Justitia, 2005.
14. MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Mažoji konstituantė. Lietuvos Taryba, atkuriant valstybingumą*. Vilnius: Justitia, 2011.
15. RÖMERIS, Mykolas. *Lietuvos konstitucinė teisė I*. Kaunas: VDU Teisių fakulteto leidinys, 1937.
16. RÖMERIS, Mykolas. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė. II dalis. Konstitucinės institucijos. I tomas. Suverenitetas*. Kaunas: VDU Teisių fakulteto leidinys, 1939.
17. RAČKAUSKAS, Konstantinas. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York, 1967.
18. TUMELIS, Juozas. Gegužės trečiosios konstitucijos ir Ketverių metų seimo nutarimų lietuviškas vertimas. *Lietuvos istorijos metraštis*, 1977.
19. VAIČAITIS, Vaidotas A. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009.
20. VAIČAITIS, Vaidotas A. 1949 m. vasario 16-osios Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Deklaracija ir jos reikšmė Lietuvos Respublikos teisei sistemai. Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
21. VAIČAITIS, Vaidotas A. Suvereniteto samprata ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2012.
22. *Vasario 16-oji Lietuvos valstybės atkūrimo diena* (straipsnių rinkinys, sudarė E. Manelis, R. Samavičius). Vilnius: Žaltvykslė, 2007.

Kiti šaltiniai

23. *Didysis lietuvių kalbos žodynas*. Lietuvių kalbos institutas. 2008.

CONSTITUTIONAL CONCEPT OF LITHUANIAN INDEPENDENCE ACT OF FEBRUARY 16, 1918

Vaidotas A. Vaičaitis, Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė

S u m m a r y

February 16, 1918 Lithuanian independence act has received too little attention from Lithuanian legal science so far, but hopefully this situation might be improved approaching centenary anniversary of this document. It might be said that this Independence act might be considered as certain Lithuanian *archetype act* laying foundations for all contemporary Lithuanian legal and constitutional system. Nevertheless, this act rarely was analyzed in the context of Lithuanian constitutional traditions, therefore, the author of this article tries to fill up this gap, analysing it not only as constitutional, but even as certain supra-constitutional act. Analysing the content of the 1918 Independence act from constitutional point of view, might help us to find three constitutional provisions (clauses) in it as follows: constituent independence clause, international law clause and democracy clause. Therefore, all these three constitutional values let us consider the Act as part of the Lithuanian constitutional traditions. The article also shows certain historic hermeneutics of the 1918 Independence act, starting with so called Vilnius Conference decisions (1917) and finally ending with independence and republican resolution of Lithuanian Constituent Assembly (Steigiamasis Seimas) of May 15, 1920. The article finally ends with certain conclusions reflecting the very content of this analysis.

Iteikta 2014 m. gruodžio 24 d.

Priimta publikuoti 2015 m. sausio 28 d.